

Тема 9.1. “Сутність категорії якості освіти”

Тетяна Лукіна, Олександр Ляшенко

СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ ЯКОСТІ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

*//Зб. наук. пр. НАДУ. – 2003. - №2. –
С. 126 – 134.*

Уривки

Поняття якості освіти в останні роки все міцніше вкорінюється у лексиці освітян, вчених, політиків. Наприкінці ХХ століття у світі розгорнулась геополітична конкуренція за якість життя, зокрема за якість інтелектуальних ресурсів країн. Саме тому зміни, що відбуваються у системах освіти більшості країн, спрямовані на підвищення освітнього рівня молоді, формування функціонально грамотних спеціалістів, здатних забезпечити конкурентоспроможність держави, її економічний розвиток та політичну незалежність. Політика якості складає основу, ядро внутрішньої освітньої політики багатьох країн. Учені і політики зазначають, що в умовах нинішньої геополітичної конкуренції виграє той, хто у внутрішній політиці буде дотримуватися вищого пріоритету та розвитку науки, хто в центр стратегії розвитку держави ставить освіту та її якість [12]. Отже, у широкому розумінні якість освіти є основою якості життя як окремої людини, так і всього суспільства.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені, а якість освіти визначена пріоритетним напрямом державної політики в галузі освіти, і є передумовою національної безпеки країни [6,с.3]. Отже, забезпечення високоякісної освіти на всіх етапах і рівнях, оцінка досягнутої якості, проведення порівняльних досліджень, - це завдання сьогодення, які мають не лише педагогічний, а й соціальний, політичний, управлінський і суто науковий контекст.

Як політична категорія якість освіти акумулює у собі квінтесенцію освітньої політики держави на певному етапі його розвитку і відображає головні стратегічні лінії розвитку системи освіти.

З філософської точки зору якість освіти - це синтезатор усіх сучасних проблем розвитку освіти в державі й одночасно індикатор якості освітньої політики і реформ освіти за останні роки. Вона розглядається як філософська категорія і педагогічна проблема з позицій квалітології — триєдиної науки, що включає теорію якості, теорію оцінки якості (кваліметрія) і теорію управління якістю.

Проведений нами аналіз наукових досліджень з питань якості освіти, свідчить про відсутність строгого єдиного визначення цієї категорії, оскільки вона багатогранна. У педагогічній теорії досліджувались різні аспекти якості освіти: якість знань, якість навчання, результати освітньої діяльності; дана категорія

розглядалось з точки зору дидактики, педагогіки, психології, методології; вводилися до розгляду нові поняття, що визначали якість – функціональна грамотність, освіченість, компетенція тощо. Все це дозволяє говорити про *багатоаспектність* цього поняття стосовно освіти людини.

Дискусії стосовно того, чим є якість освіти у сучасному суспільстві, тривали протягом багатьох років і досі є актуальними. Під **якістю освіти** часто розуміють зміни у навчальному процесі та у середовищі, що оточує учня (студента), які можна ідентифікувати як поліпшення знань, умінь і цінностей, що набуває учень по закінченню певного етапу [9, с.37].

Існує багато визначень поняття "якість освіти". Якщо за основу взяти міжнародний стандарт ISO, що регламентує поняття якості продукції та послуг, то під **якістю освіти** слід розуміти сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу, які надають їм здатність задовольняти освітні потреби споживачів освітніх послуг – тих, хто вчиться, їхніх батьків, роботодавців, державу і суспільство в цілому. Дослідник В.Н. Мішакова [5] **якість освіти** тлумачить як ступінь задоволення сподівань різних учасників освітнього процесу від наданих навчальним закладом освітніх послуг або ступінь досягнення поставлених в освіті цілей і завдань. Поряд з таким загальним визначенням вона зазначає, що в умовах переходу на нову філософію освіти - особистісну (або ефективно-емоційно-вольову) під **якістю освіти** можна також розуміти й соціальний розвиток учня (його взаємодію з усіма аспектами соціального оточення). В.Н. Нуждін пропонує **якість освіти** розуміти як ступінь задоволення запитів споживача (студента, викладача, підприємства), ступінь придатності випускника ВНЗ до ефективної роботи [7].

Найбільш поширеною є думка про те, що **якість освіти** - це відповідність певній нормі, стандарту. Іншими словами, якість виступає однією з своїх граней, аспектів, а саме визначає корисність, цінність об'єктів, їх придатність задовольнити певні потреби або реалізувати певні цілі, норми, тобто виражає адекватність вимогам, потребам, нормам. Але у той самий час, поняття норми не є абсолютним, незмінним, фіксованим. Вони (норми) зазнають постійних змін, набувають нових обмежень, властивостей тощо. Таким чином, категорія "якість освіти" є такою, що не може бути однозначно визначена; вона переглядається, змінюється в залежності від оточуючих умов, вимог суспільства та часу [9].

Якість загальної середньої освіти визначається у науковій літературі аналогічно, оскільки їй притаманні загальні риси освіти і як суспільного явища, і як педагогічного процесу, і як його результату. Якість шкільної освіти як складна категорія і багатоаспектна проблема може бути розкрита, на думку В.Панасюка [8], через категорії властивості, структури, системи, кількості, ефективності, оцінки, **управління та інші**. Виходячи з таких міркувань, якість загальної середньої освіти можна подати як сукупність властивостей, що обумовлює пристосованість освіти до реалізації соціальних цілей з **формування і розвитку особистості** в аспектах її навченості, вихованості, виразності соціальних, психічних і фізичних властивостей.

А.М. Стрижов подає **якість загальної середньої освіти** як систему соціально-обумовлених показників рівня знань, умінь, ціннісного відношення до світу,

якими повинен оволодіти учень [11, с. 48]. А.М. Стрижов виділяє внутрішні та зовнішні компоненти, що характеризують якість освіти. Так, *внутрішніми компонентами* є іманентні характеристики шкільної освіти - якість результатів, якість процесу та умов їх формування. До внутрішніх компонентів якості освіти можна віднести наступні:

1. Якість основних умов освітнього процесу, а саме:

- якість результатів дошкільної освіти;
- якість управління освітнім процесом;
- якість науково-методичної роботи;
- якість кадрового забезпечення;
- якість матеріально-фінансового забезпечення тощо.

2. Якість реалізації освітнього процесу.

- якість змісту освітнього процесу;
- якість учіння (навчання);
- якість викладання і т. ін.

3. Якість результатів освітнього процесу.

- якість знань;
- якість умінь;
- якість володіння процедурами творчої діяльності;
- якість вихованості;
- якість розвитку особистості тощо.

Зовнішні компоненти якості освіти - це відповідність внутрішніх компонентів потребам держави, запитам учнів, їхніх батьків, певних соціальних груп. Вони, насамперед, залежать від того хто виступає замовником школи і як здобута освіта буде використовуватись.

Характеристиками зовнішніх компонентів якості освіти є:

- а) відповідність освіти освітньому запиту учнів, їхніх батьків.
- б) відповідність освіти державним освітнім стандартам.
- в) імідж школи, який гарантує стабільну високу якість освіти і т. ін.

Таким чином, для підвищення якості освіти необхідна цілеспрямована робота щодо вдосконалення як внутрішніх, так і зовнішніх компонентів [11].

Внутрішні й зовнішні аспекти оцінки якості освіти виокремлює у своїх дослідженнях і Кристофер Болл. Ці два виміри необхідні, на його думку, у зв'язку з тим, що оцінка якості освіти має як утилітарний вимір, так і вимір, що пов'язаний з інтелектом, компетентністю і творчим потенціалом [2, с. 34].

Таке розмаїття думок та складність у визначенні категорії якості освіти, на наш погляд, частково пояснюються тим, що на сьогодні педагогічна наука не сформувала єдиного однозначного несуперечливого загальноприйнятого тлумачення самого об'єкту оцінки - освіти. Це підтверджує проведений В.І.Луговим детальний аналіз дефініцій поняття "освіта" [4, с. 5-17]. Спираючись на це дослідження, можна прийти до такого висновку: в залежності від того, що розуміти під терміном "освіта", можна наповнювати різним змістом і категорію якості освіти. Це, у свою чергу, дозволяє видозмінювати структурні елементи

системи оцінювання якості освіти та змінювати, відповідним чином будувати й саму систему управління якістю освіти.

У зв'язку з тим, що якість освіти - багатоаспекте, багатомірне явище, тому є сенс говорити про певні якості об'єкту. Такої ж самої думку дотримуються й експерти з якості освіти [9]. Отже, нам здається доцільним у самому широкому розумінні слова якість освіти розглядати як єдність таких компонентів якості :

- навчального процесу як результату педагогічної діяльності;
- освітніх програм, навчальної літератури, підручників і посібників;
- професійної підготовки і кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних кадрів;
- ресурсного забезпечення та навчального середовища, в якому відбувається освітній процес;
- особистісних рис і здатностей тих, хто навчається (студентів, учнів, абітурієнтів тощо);
- управління системою освіти;
- аналізу моніторингових досліджень системи освіти.

Згідно з цим підходом, наприклад, **якість освіти випускника** навчального закладу можна розглядати як його відповідність (адекватність) прийнятим в освітніх документах (доктрині, державних стандартах, навчальних програмах тощо), соціальним вимогам і нормам. Але на якість випускника впливають також його певні особистісні риси, тому, поряд із якістю освіти, є сенс говорити про якість випускника як особистості, тобто про адекватність людини зовнішньому світу. При цьому виділяють як зовнішні, так і внутрішні якості людини. Внутрішня якість людини, його потенціал, трансформується у зовнішню якість у процесі його діяльності при затребуваності одержаних ним знань і умінь. Основою, ядром якості людини є якість його інтелекту, що містить у собі духовно-моральну, діяльнісну компоненти та когнітивну компоненту знань (або знанієву) [9].

Враховуючи викладене вище, окреслимо специфічні характеристики якості освіти, які підкреслюють складності даної категорії:

- багатоаспектність або багатогранність якості (якості кінцевого результату освіти і якість потенціалу освітніх систем, що забезпечують досягнення цієї якості; якість результатів виховання і навчання); творча і репродуктивна, знанієва і діяльнісна компоненти;
- багаторівневість кінцевих результатів якості (якості випускників вищої школи, середніх спеціальних, професійно-технічних, абітурієнтів, учнів загальноосвітніх навчальних закладів);
- багатосуб'єктність якості освіти (оцінка якості освіти здійснюється безліччю суб'єктів: самими учнями і студентами, випускниками вузів і післявузівської освіти, різних додаткових освітніх програм; батьками; роботодавцями, суспільством у цілому і державними органами, самою системою освіти тощо. Причому тлумачення категорії якості освіти цілком залежить від того, хто її розглядає, оскільки різні споживачі освіти вкладають у цей термін різний зміст;

— багатокритеріальність — якість освіти на різних її рівнях оцінюється за допомогою набору показників і критеріїв;

— поліхронність - сполучення поточних, тактичних і стратегічних аспектів якості освіти, що у різні часи тими самими суб'єктами сприймаються по-різному (випускники протягом життя, трудової діяльності згодом переоцінюють якість своєї освіти, цінність окремих дисциплін і викладачів; суспільство і держава в залежності від свого стану переглядають пріоритети в якості й змісті освіти тощо);

— невизначеність в оцінках якості освіти й освітніх систем у принципі, через більш високий рівень суб'єктивності оцінки якості освіти різними суб'єктами;

— інваріантність і варіативність — серед безлічі якостей освітніх систем, навчальних закладів, їхніх випускників виділяються інваріантні, загальні якості для усіх випускників кожного рівня освіти, кожної спеціальності або напрямку підготовки випускників вузів, і специфічні (саме для даної безлічі випускників або освітніх систем).

Описана багатогранність і складність категорії якості освіти, поєднання в ній об'єктивних і суб'єктивних моментів призводить до необхідності пошуку певного компромісу між ними. Якість освіти знаходиться у прямій залежності від інтелектуального рівня та духовної культури всіх суб'єктів пошуку компромісів, оскільки такий підхід надає можливість відшукати слабкі сторони системи освіти та виробити способи й шляхи подолання виявлених помилок і недоліків. Отже, якість освіти є результуючою інтегральною функцією всіх зазначених чинників.

Отже, узагальнюючи різні означення категорії, ми пропонуємо **якість освіти** тлумачити як певну сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, що надають йому здатність формувати такий рівень професійної компетентності, який задовольнить потреби громадян, підприємств і організацій, суспільства і держави в цілому. У широкому розумінні слова зміст терміну **“якість загальної середньої освіти”** можна розуміти як певну збалансовану відповідність загальної середньої освіти (як результату, як процесу і як освітньої системи) численним потребам, цілям, умовам і стандартам. У вузькому ж - **“якість загальної середньої освіти”** – це є якість загальноосвітньої підготовки учнів..

Список використаної літератури

1. Институциональная оценка: стратегия качества (программа КРЕ) //Alma mater. Вестник высшего образования. - 1996. - № 2 . - С.28-31.
2. Институциональная оценка: стратегия качества //Alma mater. Вестник высшего образования. - 1996 . - № 1. - С. 31-35.
3. Качество //Большая советская энциклопедия.- М.: Советская энциклопедия. - Т. 11. -С. 551.
4. Луговий В.І. Управління освітою: Навч. посібн. - К.: Вид-во УАДУ, 1997. - 304с.
5. Мишакова В.Н. Качество биологического образования // http://oipkro.nm.ru/Text/t20_37d.html.

6. Указ Президента України від 17 квітні 2002р. № 347 "Про Національну доктрину розвитку освіти.
7. Нуждин В.Н. Проблемы управления качеством высшего образования // <http://tqm.stankin.ru/arch/n01/04.html/>.
8. Панасюк В. Качество школьного образования в России. // http://www.iso9000.by.ru/docs/sk/ng670_-1.htm.
9. Педагогика высшей школы // http://www.mesi.ru/Pedagogika/course/mod1_4.htm.
10. Селезнева Н.А. Качество высшего образования как объект системного исследования // Мат. XI Все рос. наук.-метод. конф. "Проблемы качества образования". - май 2001г.,Уфа.. - С. 5-28.
11. Стрижов А.М. Понятие качества образовательной услуги в условиях рыночных отношений // Стандарты и мониторинг в образовании. - 1999. - № 3. - С. 47-50.
12. Субетто А.И. Качество образования: проблемы оценки и мониторинга // http://www.iso9000.by.ru/docs/sk/ng669_-1.htm.
13. Persig, Robert A. Zen and the Art of Motorcycle Maintenance, an Inquiry into Values, Morrow, New York. - 1974. - С.179.